

забезпечення громадян. Хоча для порівняння показників витрат з впровадження нової державної політики по збереженню життя ненароджених дітей не передбачається додаткового фінансового навантаження на державні бюджети, у порівнянні з тими витратами, які йдуть на безоплатне проведення операцій зі штучного переривання вагітності.

Наразі питання внесення змін до чинного національного законодавства України в контексті проблеми штучного переривання вагітності залишається відкритим. Оскільки детальний аналіз змісту його норм виявив значні та численні порушення міжнародних нормативно-правових актів.

Захист життя дитини протягом усього періоду її внутрішньоутробного розвитку продовжує бути актуальною темою, адже право на життя кожної людини, з цивілізаційного погляду, є фундаментальним правом для усього людства.

Список використаних джерел

1. Мірошниченко О.А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва): дис... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Мірошниченко О.А.; Харків, 2004. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5540>
2. Медведева М.О. Міжнародне право та біотехнології: [монографія] / М. Медведева. – К., 2006. – 256 с.
3. Конституція України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Declaration of the Rights of the Child. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <https://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>
5. Цивільний Кодекс України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
7. Оніщенко Н., Львова О., Сунегін С. Юридичні проблеми сучасності. Шанси на захист. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://kyiv-vestnik.com.ua/public_s6553.html
8. Universal Declaration of Human Rights. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf
9. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx>
10. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» від 24.05.2013 р. № 423. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>
11. Закон України «Про лікарські засоби». – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80>
12. Кримінальний кодекс України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ МОРАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ У РЕЖИМІ ONLINE

Перетятко Г.

(Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна)

Анотація. Рассмотрены некоторые морально-правовые аспекты обеспечения информационного пространства, безопасного для детей. В частности, проанализированы основные нормативные положения, устанавливающие правовые основы защиты общества от распространения продукции, которая негативно влияет на общественную мораль, и ограничения оборота продукции, которая негативно влияет на моральное здоровье детей.

Также рассмотрены основные нормативно-правовые аспекты обеспечения информационной безопасности в Украине, учитывая нравственные ценности общества, а также выделены основные направления совершенствования существующего механизма обеспечения такой безопасности.

Уделено внимание вопросу дифференциации содержания требований морали в социально-неоднородном обществе.

Общим для Украины и большинства европейских стран определено наличие специальных ведомственных органов в сферах культуры, кинематографа, теле- и радиопространства, защиты прав детей и молодежи, которые наделены полномочиями по осуществлению контроля за соблюдением законодательства в информационной сфере с учетом нравственных требований.

Кроме этого проанализирована проблематика плюрализма понимания требований морали с позиции применения норм Конвенции о защите прав человека и основных свобод странами-участницами. В этом аспекте проанализирована практика Европейского суда и выделены основные принципы его правоприменительной деятельности, касающейся ограничений прав человека с целью защиты морали, обобщены научные исследования в этой сфере.

Ключевые слова: нравственность, безопасность детей, нравственное здоровье, компьютерные сети, дифференциация понятия морали, информационная безопасность.

Summary. Theoretical and applied aspects of child mental health in online mode

Some moral and legal aspects of ensuring the safe for children informational space are considered. In particular, the basic normative provisions that fix the legal basics of society protection from spreading the products that negatively influence the social morality, as well as the legal restrictions of those products circulation that negatively influence the moral health of children are analyzed.

The article dwells upon the principal morality and legal aspects of information security in Ukraine and Europe. There have been researched the basic statutory and regulatory provisions defining morality and ethical public values among the objects of national security; spiritual and morality development of the Ukrainian people is among the national priorities of Ukraine. There have been analysed the statements of the Law of Ukraine "On protection of public morality" determining legal basis of society protection from spreading the production which has adverse impact on public morality. We found that a number of legal acts related to the issues of state policy in the sphere of information security do not take into account morality aspects of the society development.

Special attention has been paid to the issue of differentiation of morality requirements in socially inhomogeneous society, which is mostly expressed at the stage of law enforcement.

It has been determined that Ukraine and the majority of European countries have in common the presence of special departmental authorities in the sphere of culture, cinema, TV and radio, protection of children and youth, authorized to control the compliance with the applicable law in terms of morality requirements in the media. The article especially dwells upon the protection of morality development of the underage citizens.

Besides, the study has analysed the problematics related to pluralism of understanding of general morality requirements, as well as within the context of enforcement of the regulations of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by member-countries. In this regard, there have been analysed the practices of the European Court and the fundamental principles of its law enforcement principles have been highlighted, especially those related to restriction of human rights aimed at morality protection.

Keywords: morality, children safety, moral health, computer networks, differentiation of the notion of morality, information security.

Вступні зауваги. Із інтенсифікацією глобалізаційних процесів, розвитком та проникненням інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави появляются нові загрози безпеці суспільства загалом та кожної особи зокрема. Особливої уваги потребує охорона інтелектуально-психологічного здоров'я соціально-вразливої групи суспільства – дітей.

Основним нормативно-правовим актом у сфері охорони дитини є Закон України «Про охорону дитинства». [1] Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

У цій статті, аналізуючи наукові позиції у цій сфері, законодавство України та деяких інших держав, пробуємо окреслити основні теоретичні та практичні проблеми, що виникають у сфері охорони морального здоров'я дитини в інформаційному полі комп'ютерних мереж.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про охорону дитинства» визначено основні правові норми, що встановлюють охорону морального розвитку дитини. Зокрема, визначено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку (ст. 8).

Цим Законом встановлено, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (ст. 12). Таким чином саме на батьків покладається основний обов'язок і право забезпечувати відповідний рівень морального розвитку своєї дитини.

Розробка навчальних програм, що застосовуються в навчальних закладах, повинна базуватися на найкращих здобутках людства у сфері культури, засадах моралі та добра, національних духовних традиціях (ст. 20 Закону України «Про охорону дитинства»). Законом України «Про освіту» (ст. 35) встановлено, що метою освіти є, зокрема, виховання високих моральних якостей людини, а загальна середня освіта забезпечує формування загальнолюдської моралі дитини. [2]

З однієї сторони є право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації (ст. 9 Закону України «Про охорону дитинства»). Воно полягає у тому, що кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу розшукувати, одержувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Їй забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю. З іншої сторони є моральне здоров'я дитини, забезпечення якого може полягати у обмеженні доступу дитини до інформації із певним змістом. Такі обмеження встановлюються законодавством в інформаційній сфері, зокрема Законами України «Про захист суспільної моралі» [3], «Про інформацію» [4], «Про рекламу» [5], «Про телекомунікації» [6], Кримінальним кодексом України [7].

Також у вже згаданому Законі України «Про охорону дитинства» (ст. 20) значиться про заборону пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини.

У контексті безпеки інформаційного простору варто згадати про інформаційну безпеку, яка визначається як стан захищеності потреб особи, суспільства та держави в інформації незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз [8]. На сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві у соціальній та гуманітарній сферах є прояви моральної та духовної деградації суспільства. В інформаційній сфері – поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії [9].

Варто зазначити, що правове регулювання обігу інформації у комп'ютерних мережах є особливо проблемним. До законодавчих актів, які урегульовують обіг інформації у мережі Інтернет, відносимо вже згадані Закони України «Про інформацію», «Про рекламу», «Про телекомунікації», «Про захист суспільної моралі», Кримінальний кодекс України. Цими Законами встановлені основні правові основи функціонування різних аспектів мережі Інтернет в Україні. Особливістю є те, що правове регулювання такої соціально-важливої та об'ємної сфери суспільного життя як Інтернет здійснюється не окремим законодавчим актом, а правовими нормами, які стосуються засобів масової інформації та інформації загалом. Із розвитком суспільних відносин у цій сфері існуючі правові норми у сфері регулювання інформаційного простору законодавцем адаптувалися до вимог реалій шляхом внесення деяких змін та доповнень до діючих Законів. Таким чином усі законодавчі прогалини у сфері регулювання мережі Інтернет змушували

суб'єктів правозастосування фактично «викручуватись» (у т.ч. застосовувати аналогію) при вирішенні тієї чи іншої ситуації. [10]

Стосовно захисту морального здоров'я дітей, то законодавством встановлено додаткові обмеження щодо обігу інформаційної продукції, що містить контент, який може зашкодити розвитку дитини, у тому числі у мережі Інтернет. Наприклад, Законом України «Про захист суспільної моралі» з метою захисту морального та фізичного життя неповнолітніх забороняється: втягнення неповнолітніх у діяльність з виробництва й обігу продукції сексуального чи еротичного характеру, порнографічних матеріалів, надання послуг, а також організації й проведення видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру; розповсюдження продукції сексуального чи еротичного характеру, порнографічних матеріалів, надання послуг і проведення видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру серед неповнолітніх; використання образів неповнолітніх у будь-якій формі в продукції сексуального чи еротичного характеру і проведенні видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру; виготовлення (виробництво), зберігання, реклама, розповсюдження, придбання продукції, що містить дитячу порнографію, ввезення, вивезення, транзит через територію України, поштова пересилка такої продукції; пропонування або надання доступу до продукції, що містить дитячу порнографію. Продукція сексуального чи еротичного характеру може розповсюджуватися лише за умови недоступності її неповнолітнім і ненав'язування споживачам.

Саме з метою захисту дітей від негативного впливу інформаційної продукції у мережі Інтернет створені програми «батьківський контроль» - групи програм, які обмежують доступ до використання аморальних або таких, що негативно впливають на опікувану особистість, Інтернет ресурсів. [11] Також деякі з державних органів здійснювали просвітницьку діяльність з метою інформування батьків (осіб, які їх замінюють) про можливість захистити дітей від негативного впливу інформації, що поширюється через мережу Інтернет. [12]

Варто також зазначити окремі норми Закону України «Про рекламу». Зокрема, у ст. 7 цього Закону передбачено, що реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності. Реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди.

Здійснивши аналіз реальної ситуації щодо обігу інформації у мережі Інтернет та правове регулювання цієї сфери фахівцем Міністерства юстиції України визначено основні проблеми, серед яких значаться: розповсюдження у мережі Інтернет порнографії, в тому числі дитячої, різноманітних закликів терористів, інформації, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, фашизм та неофашизм, наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички. Вирішити ряд проблем, серед яких – притягнення до відповідальності за порушення законодавства про інформацію та про захист суспільної моралі, вбачається можливим шляхом прийняття окремого нормативно-правового акту. [13]

Згадаємо, що спроби ефективно урегулювати обіг інформації у мережі Інтернет сприймаються журналістами, псевдо-журналістами та власниками Інтернет-ресурсів як цензура. Йде мова про проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі» (№7132). Зокрема, висловлювалось обурення стосовно того, що законопроектом передбачається заборона обігу порнографії та обмеження доступу до еротики в мережі Інтернет (хоча на той час і на сьогодні така заборона і обмеження встановлені) [14]. Справа була у тому, що цим законопроектом встановлювався механізм реалізації таких обмежень. Очевидно, що ключовим у вирішенні проблем у сфері забезпечення інформаційної безпеки у мережі Інтернет є технічна можливість держави здійснювати контроль за таким обігом інформації та «стійкість» державних обранців у питанні правового встановлення механізму названого контролю.

Загалом же контроль за додержанням вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі (у тому числі по відношенню до дітей) у межах своєї компетенції здійснюють низка державних органів в інформаційній, культурній та правоохоронній сферах, зокрема: Міністерство культури України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Донедавна з 2004 року діяв ще один експертний і контролюючий орган у сфері захисту моралі – Національна експертна комісія України з питань захисту моралі. [15].

Однак не усі названі обмеження в інформаційній сфері можуть бути реалізовані через недосконалість правового механізму притягнення до відповідальності та застосування впливу стосовно порушників. Ще одним аспектом даної проблематики є підстава притягнення до відповідальності, адже при застосуванні, практичному втіленні у життя загальних моральних принципів у деяких випадках простежується диференціація їх конкретного змісту за соціальною неоднорідністю суб'єктів. Таким чином, розглядаючи питання морально-правового виміру інформаційної безпеки на етапі правозастосування звернемо увагу на деякі теоретичні аспекти проблематики плюралізму інтерпретацій змістовних вимог моралі.

У науковій юридичній літературі, особливо із інтенсифікацією глобалізаційних процесів, досить поширеним стає уявлення про «всезагальність» (зокрема, прав людини, цінностей тощо). Однак такий підхід не завжди враховує реалії суспільства. Натомість П.М. Рабінович (як і деякі інші автори) соціальну неоднорідність певного суспільства визначає ключовим фактором визначення соціальної сутності правових і державних явищ. [16]

Складна соціальна структура суспільства, його неоднорідність впливає на формування у суспільстві відповідних соціальній диференціації суспільства моральних підсистем. Соціальним групам притаманні спільний тип поведінки, світогляд, члени групи об'єднані спільними інтересами, цінностями. Саме це є причиною формування моралі різних соціальних груп – наприклад, підлітків, людей похилого віку, малозабезпечених, олігархів, робітників, чиновників, працівників правоохоронних органів, художників тощо. Науковці, досліджуючи питання моралі та права, зазначають, що при закріпленні вже сформованих правил поведінки у правових нормах відображається мораль суспільства в цілому або тих соціальних верств і груп, які брали участь у процесі правоутворення. Творче створення нових норм носить більшою мірою суб'єктивний характер і відображає мораль суб'єктів правотворчості і тих соціальних класів і груп, чий інтереси ці суб'єкти представляють. [17]

Також моральні принципи людини залежать від того, на потреби якого рівня (за пірамідою потреб А. Маслоу) спрямована діяльність цієї людини. Однак можливість людини задовольняти потреби того чи іншого рівня залежать у меншій чи більшій мірі від віку особи, її рівня інтелектуального розвитку, території проживання, релігії, матеріального стану, ролі в організації праці тощо. Тобто знову ж прослідковується зв'язок цієї можливості із належністю людини до певної соціальної групи.

За А. Маслоу, ядро особистості утворюють гуманістичні потреби в добрі, моральності, доброзичливості, з якими вона народжується і які вона може реалізувати за певних умов. А. Маслоу намагався пояснити, чому в різний час у людей виникають різні потреби. Він переконаний, що потреби людини мають ієрархічну структуру з 5 рівнів і спочатку споживачі прагнуть задовольнити потреби нижчого рівня, потім можуть думати про задоволення наступної за значимістю потреби. [18]

Таким чином, до чинників, від яких залежатиме формування моральної свідомості індивіда, слід відносити: соціальне походження, національні та культурні традиції, конкретні умови формування особистості (сім'я, школа, найближче оточення), урбанізація, індивідуально-соціальний досвід (у тому числі професійний – для прикладу, відмінність моральних оцінок суддів місцевого суду та Верховного Суду України), сфера

діяльності, релігійність, вплив громадської думки та ЗМІ, вікові фактори, відмінність у потребах та інтересах тощо.

З приводу цього зазначимо й позицію Європейського суду з прав людини, котрий, як відомо, принципово ніколи не намагався формалізувати уніфіковані для усіх держав-членів Ради Європи норми «євро моралі». У справі *Muller and Others v. Switzerland* від 24.05.1988 р. Європейський суд висловив позицію, що, зазвичай, «державна влада, безпосередньо і безперервно стикаючись із життєвими реаліями своїх країн, загалом мають більше можливостей визначитися щодо точного змісту моральних вимог, а також стосовно «необхідності обмежень» або ж «штрафних санкцій» для їх дотримання». У цій справі Суд підтримав позицію швейцарського суду, який наклав на заявників штраф за оприлюднення непристойних матеріалів. [19]

В інших країнах має місце варіативність суб'єктів, які здійснюють контроль за дотриманням законодавства в інформаційній сфері з огляду на моральні вимоги. Спільним для більшості європейських країн є наявність спеціальних відомчих органів у сферах культури, кінематографу, теле- і радіопростору, захисту прав дітей та молоді, які наділені повноваженнями щодо здійснення контролю за дотриманням законодавства в інформаційній сфері з огляду на моральні вимоги.

Для прикладу у Німеччині не існує єдиного контролюючого органу, компетенція якого обмежувалася б тільки захистом суспільної моралі. Загальний нагляд та контроль у цій сфері відбувається на усіх рівнях федерального та земельного врядування, але, насамперед, є компетенцією земельних міністерств культури. Випадки порушення або зазіхання на засади суспільної моралі, зокрема, розповсюдження аморальної, наклепницької або несправедливої інформації, відстежуються та досліджуються різними підрозділами Міністерства внутрішніх справ ФРН, у залежності від сфери суспільного життя, де відбулося порушення.

Великої уваги в Німеччині приділяють саме відповідному вихованню молоді. Так, Закон ФРН про захист молоді містить перелік заборонених до випуску та розповсюдження видань, які пропагують аморальні дії та можуть шкодити формуванню особистісної моральності підлітків. Відповідальним за дотримання положень зазначеного закону, а саме за перевірку інформації, яка розповсюджується, передусім, через друковані та електронні ЗМІ, визначено Федеральну службу з перевірки інформації для молоді. Одним з головних завдань її діяльності є вікова градація дозволу на отримання тієї чи іншої інформації й на перегляд фільмів.

Основними державними структурами Австрії, які здійснюють контроль за інформацією, що розповсюджується ЗМІ та через мережу Інтернет, є Комісія з питань захисту прав дітей та молоді й Федеральне міністерство з питань освіти, мистецтва і культури. Згадана комісія надає кожному фільму дозвіл на перегляд певними віковими групами: для показу всім віковим групам, від 6, 10, 12, 14, і 16 років.

Щодо захисту прав дітей у згаданій сфері в Італії, то конституцією цієї країни засуджується будь-яке використання матеріалів, які суперечать суспільній моралі та можуть бути шкідливими для психічного, фізичного, морального і духовного розвитку неповнолітніх. Так, стаття 21 Основного закону ІР гарантує свободу преси та право кожного на вільне висловлення своєї думки, але за умови, що це не заперечує нормам суспільної моралі та не є шкідливим моральному, фізичному та духовному розвитку неповнолітніх.

З метою захисту суспільної моралі, зокрема прав неповнолітніх, при Міністерстві культури Італії створено спеціальну Комісію з класифікації відеопродукції з метою забезпечення захисту неповнолітніх від шкідливого впливу, яка надає дозвіл на її публічне використання. До складу цієї комісії входять представники кінематографу та кіноасоціацій, спеціалісти з підліткової психології, фахівці у сфері культури, представники асоціацій батьків. [20]

Враховуючи зазначене, тезисно зазначимо такі висновки:

основний обов'язок і право забезпечувати відповідний рівень морального розвитку дитини покладається на батьків;

метою освіти є, зокрема, виховання високих моральних якостей людини; загальна середня освіта забезпечує формування загальнолюдської моралі дитини;

охорона морального здоров'я дитини може бути підставою обмеження доступу дитини до інформації; з цією метою законодавством встановлено додаткові обмеження бігу інформації із певним контентом;

проблемою у цій сфері є недостатність правового врегулювання обігу інформації в мережі Інтернет, а також ефективного контролю у цій сфері;

у теоретико-прикладному аспекті проблематика застосування нормативно-правових положень щодо забезпечення «морально-здорового» інформаційного контенту стосовно дітей є оціночністю моральних категорій.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
2. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
3. Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 № 1296-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
5. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/55-i/1943-informatsijna-bezpeka.html>.
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
10. Оглядний лист Вищого господарського суду України від 12.06.2014 № 01-06/770/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-770600-14?nreg=v-770600-14&find=1&text=%EC%E0%E0%EB+%E5%EA%E0%EB%E3&x=0&y=0#w13>.
11. Найкращі програми для батьківського контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://softfree.net/najkrashhi-programmi-dlya-batkovskogo-kontrolyu/>.
12. Засоби батьківського контролю для захисту дітей від негативного впливу інформаційної продукції в мережі Інтернет. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/news/926/>
13. Красноступ Г. Правове регулювання „Інтернет – засобів масової інформації” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/24640>.
14. Алярм! Свободі слова в Інтернеті винесено смертний вирок! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidan.org.ua/2011/10/alyarm-svobodi-slova-v-interneti-vynesenno-smertnyj-vyrok/>.
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 № 333 "Про ліквідацію Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
16. Рабінович П. М. Виявлення соціальної сутності правових і державних явищ — головне завдання юридичної науки / П. М. Рабінович // Юридична наука. – 2011. – № 1(1)/2011. – С. 7-13.
17. Шидловская Т. Ю. Соотношение права и морали в правотворческом процессе (на примере Российской Федерации): автореф. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Т. Ю. Шидловская. – М., 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/210883.html>.
18. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. – 2012. – 280 с.
19. Рабінович П.М. Практика Страсбурзького суду: філософсько-правові та гносеологічні виміри // Європейський суд з прав людини: Матеріали практики (2006-2008 рр.). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. – Серія II. Коментарі прав і законодавства. Випуск 9. – Львів: Край, 2009. – 408 с.
20. Лист МЗС України до Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. – Архів Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі за 2012 рік.